

atomin ja antoi tiedemiehille taidon vapauttaa sen energia", kirjoitti *The Times*. Pommijulkisuus loi modernin Faust-myytin eli: "Me teimme Pirun työn", kuten Robert Oppenheimer asian ilmaisi. Pominkeksijät ja pudottajat toimivat vain kätilöinä; inhimillistä vastuuta heillä ei lapses-taan ollut. Chiltonin aineisto viittaa raskautta-vasti siihen, että propagandaisku vuonna 1945 oli tietoinen ja suunniteltu: kaikki pommiuutiset kul- kivat virallisten sotilaskanavien kautta, Hiroshi- man tuhoja vähäteltiin ja peiteltiin. Kielen mani- pulointi teki varsinaisen vakuuttelutyön.

Pian Hiroshiman jälkeen alkoi pommin arkipäi- väistäminen, eräänlainen akkulturaatio. Sen myötä on syntynyt nykyinen varusteluslangi, *nukespeak*, jossa sotaa ja tuhoa merkitsevät käsitteet kiedo- taan pehmeään ja turvalliseen vaippaan, jossa uu- den superaseen kehittäminen muuttuu neutraaliksi bud- jettimomentiksi tai joka kutsuu ohjusperheen nuor- rinta jäsentä, MX-ohjusta, arkinimellä Peacekeeper eli Rauhanturvaaja.

Itse asiassa arkipäiväistäminenkin tapahtuu myyttisten aineiden avulla, kirjoittaa Chilton. Pommi vakiintui 40-luvun lopulta alkaen ratkaise- vaksi osaksi kylmän sodan pelote politiikkaa. Kyl- mässä sodassa vastakkain olivat kaksi klaania, Kotka ja Karhu, Chilton tulkitsee osuvasti. Kot- kien aseille annettiin nimiä, jotka ovat tuttu- ja kreikkalais-roomalaisesta tai skandinaavisesta jumaltarustosta, läntisen kulttuurin kehdestä: Polaris, Thor, Jupiter, Atlas, Poseidon. Uudempi suuntaus on ollut nimittää aseet vieläkin tutum- milla titteleillä. Pommi on turvallinen kuin työ- kalu, kuuluu kätketty viesti kirjoittajan mukaan.

Lopuksi Chilton erittelee neliväristä esitet- tä, jota on Englannissa jaettu paikkakunnilla, joihin on rakennettu ohjussiiiloja. Mainoksen kan- sikuvassa liittää äänettömästi eräänlainen ikku- naton lentokone kuulaan sinisellä taivaalla. Esitteen yläpuolella lukee selkeästi "*CRUISE MIS- SILES*" eli "Risteilyohjukset" ja alapuolella: "*ELINTÄRKEÄ OSA LÄNNEN HENKIVÄKUUTUSTA*". Chiltonin mukaan kokonaisuus vahvistaa "risteillä"-sa- nan myönteistä miellemerkitystä, ja viime kädessä syntyy vaikutelma risteilevästä vakuutusasiemie- hestä, joka pelkällä olemassaolollaan (partioin- nillaan?) takaa, ettei tapaturmia satu. Muutaman

sivun laajuinen esite koostuu sitten sarjasta pseudo-kysymyksiä ja pseudo-vastauksia, joiden ensisijaisena tehtävänä on suunnata vastaanotta- jan huomio tietyllä tavalla asetettuihin kysymyk- siin. Esite kysyy: "Miksi NATO tarvitsee lisää ydinaseita?" - ei: "Tarvitseeko NATO lisää ydin- aseita?" Kysymysten muoto osoittaa paikan mah- dolliselle oppositiolle, Chilton kirjoittaa.

Esitteen kielestä hän löytää jo klassisista propagandatutkimuksista tutun manikealaisuuden, jossa maailma jakautuu kahtia "meihin" ja "hei- hin", ystäviin ja vihollisiin. Ystävien puolta korostetaan mm. voimakkaiden modaalisten verbien avulla, sanoilla, jotka ilmaisevat voimakasta tah- toa, halua tai pyrkimystä ("*want to live*", "*seek to disarm*" jne.); vastapuolta taas kuvataan varsin ulkokohtaisin verbein. Sitä paitsi vain "heillä" näyttää esitteen valossa olevan "massiivinen armeija"; NATO:n aseiden määrästä ei sanota sanaa- kaan.

Tuskin on yllättävää löytää Chiltonin havaitse- mia propagandakielten rakenteita ja myyttisiä kyt- kentöjä muistakaan maista. Ainakin Suomen osalta on näyttöä sotilaiden tavasta vaimentaa asehan- keittensa täysi luonne (ks. Hietanen & Joenniemi, mt.), samoin on aineistoa siitä, kuinka atomipom- min uutisointi 40-luvulla noudatti meillä samoja latuja kuin Englannissa (ks. Hellman & Könönen 1982) - eikä ihme, olimmehan samojen kansainvä- listen uutistoimistojen asiakkaita.

Crispin Aubrey'n toimittama *Nukespeak* on käsit- täkseni tarkoitettu toimittajille, opettajille ja rauhanaktivisteille. Se selittänee, miksi kirjan tutkimuksellinen anti on ohut - pääasiassa artik- kelit liikkuvat nokkelan arkikritiikin tasolla.

Tärkeää kuitenkin on, että kirja johtaa hyvin käytännöllisten pohdintojen ääreen: Mikä on kol- lektiivisessä tajunnassamme oleva sodankuva? Mil- laisesta perspektiivistä tiedotusvälineet tarkas- televat asevarustelua ja aseidenriisuntaa? Missä määrin lehdistö toimii tietoisesti erilaisten "kabinettien" hyväksi? Missä määrin julkisuusil- mapiiri määräytyy itse journalistisesta kulttuu- rista ja sitä hallitsevasta uutismuodosta? Mitä mahdollisuuksia on luoda toisenlaista julkisuut- ta, "rauhankieltä" "atomikielen" vastapainoksi? Miten 'yleinen mielipide' vaikuttaa hallitusten politiikkaan?

Nämä kysymykset ovat näinä aikoina ajankohtai- sia kaikkialla. *Nukespeak* alustaa omalta osaltaan keskustelua Englannissa, aivan tuore, samannimi- nen teos (Hilgärtner & Bell & O'Connor 1982, jo- hon en vielä ole päässyt tutustumaan) puolestaan Yhdysvalloissa. Syntykö Suomessa mitään, jää nähtäväksi. Esimerkiksi journalistien rauhantoi- mikunnan luulisi tuntevan asian läheiseksi.

Mediakritiikkiä tarvitaan koko ajan!

Heikki Hellman

Viitteet

- CAREY, Michael J. Psychological Fallout. Inter- views with members of the generation of the 1940s on the effects of nuclear weapons on their lives. *The Bulletin of the Atomic Scientists*, 38 (1), 1982, s. 20-24.
- CONNELL, Ian. Tv-uutiset ja yhteiskuntasopimus. *Tiedotustutkimus*, 5 (2), 1982, s. 35-50 (1979).
- GALTUNG, Johan. Atoms for Peace. A comparative study of student attitudes. Teoksessa GALTUNG, Johan. *Peace, War and Defense. Essays in Peace Research*, Volume II. Copenhagen, Christian Ej- lers, 1976, s. 124-179 (1964).
- HELLMAN, Heikki & KÖNÖNEN, Juha. Ajatukset, sa- nat, sanojat: politiikan mainoskieli. *Helsingin Sanomat*, 15.8.1982, s. 16.
- HELLMAN, Heikki & SEPPÄ, Tarja. Liike ilman pää- määrää? Lehdistö, SSD II ja rauhanliikkeet. *Rau- haan tutkien*, (3-4), 1982 (ilmestyy).
- HIETANEN, Aki & JOENNIEMI, Pertti. Varustelu, kieli ja maailmankuva: puolustusrevisionin ja parlamentaaristen puolustuskomiteoiden mietintö- jen tarkastelua. *Rauhaan tutkien*, (1), 1982, s. 18-44.
- HILLGÄRTNER, Stephen & BELL, Richard C. & O'CONNOR, Rory. *Nukespeak. Nuclear Language, Visions, and Mindset*. San Francisco, Sierra Book Clubs, 1982.
- LASSWELL, Harold D. *Propaganda Technique in the World War*. London, Kegan Paul/Trench/Trubner & Co., 1927.
- VOIGT, Gerhard. Goebbels als Markentechniker. Teoksessa HAUG, W.F. (Hrsg.). *Warenästhetik. Beiträge zur Diskussion, Weiterentwicklung und Vermittlung ihrer Kritik*. Frankfurt a/M, Suhr- kamp Verlag, 1971, s. 231-260 (1970).

Journalistisesta opportunistista

Hoffmann, Emil. *Medien-Freiheit? Anspruch und Wirklichkeit. Mit einem Vorwort von Sean Mac- Bride*. Verlag der Studien von Zeitfragen, Schot- ten, 1981, 191 s.

Hoffmannin kirja on rakenteeltaan kaksijakoinen. Rungas puolet on hänen omaa tekstiään sananva- pauden kysymyksistä ja toinen puoli koostuu do-

kumenteista. Dokumenttiosaan on koottu valikoi- tuja osia sitoutumattomien maiden erilaisten konferenssien päätöslauseelmista (Havanna 1979, Togo 1979, Belgrad 1979), Unescon asiakirjoista (Pariisi 1978, Belgrad 1980) ja MacBride-komis- sion raportista.

Johdannossa tekijä määrittelee kirjoituksen tehtäväksi sellaisten ajatusten ja kysymysten herättämisen, joita tuskin muuten esitettäisiin: Vastaako lehdistönvapaus vielä sitä vapauskäsi- tettä, jonka toteuttamiseen se on ollut majakka- na? Kuka asettaa mittapuut ja kuka valvoo? Mi- tä eroja on vastuullisella ja opportunistisella journalismilla? Onko mielipidejournalismilla vielä mahdollisuuksia maailmassa, jota leimaavat viestinnän monialayhtiöt ja suuret uutistoimis- tot? Hoffmannin esittämät kysymykset - ja vas- taukset - koskevat vain läntistä maailmaa- ja niissä harjoitettavaa tiedotuskäytäntöä.

Lehdistönvapaus ja lehdistötodellisuus

Aluksi Hoffmann vertailee perustuslaissa turva- tun sananvapauden ideaalia sen käytännölliseen toteutumiseen. Esimerkkimaana on Saksan Liitto- tasavalta. Hän pohtii poliitikkojen, puolueiden ja eri painostusryhmien pyrkimyksiä rajoittaa lehdistön ja muiden viestinten vapauden laatua omien etujensa suuntaan. Tekijä esittelee mene- telmiä, joilla valtioiden hallitukset voivat hil- jentää oppositiossa olevat ja kriittiset äänen- kannattajat. Tällaisiin sääntelytoimiin kuu- luu myös vaikuttaminen "tiedotusvälineiden si- sältöön järjestelmälle uskollisten toimittajien avulla".

Hallitus- tai puoluevastuussa oleville liian arkaluontoiset tiedot, joita ei itse haluta le- vittää, kerrotaan "luottotoimittajien" kautta julkisuudelle. Näin voidaan testata mielialo- ja. Jos on kyse esim. arasta ulkopoliittises- ta kysymyksestä, vastuusta ja tiedon alkuperäs- tä voidaan vaieta sillä perusteella, että leh- distönvapauden nimissä tällaisten tietojen jul- kituloon ei voida vuuttua. Hoffmann dokumentoi tällaista käytäntöä mm. entisen CIA:n työnte- kijän, Philip Ageen kirjatiedoilla.

Sanomalehdistön monopolisoituminen ja sitä seuraava mielipiteiden moninaisuuden vähenty- mi-

nen ilmenee jatkuvana sellaisen itsenäisten sanomalehtien kuolemisenä, joilla on ollut oma "täystoimitus". Tämä tilanne huolestuttaa poliitikkoja. Muun muassa entinen liittokansleri Schmidt on pitänyt eräänä vaikeimmista tehtävistä "politiikan säilyttämistä itsenäisenä ja valtiolaivan ohjaamista mahtavien tiedotusvälineiden karikkojen läpi".

Hoffmannin mukaan ei ainoastaan ns. "ulkoisen lehdistönvapaus" ole uhka aidolle mielipiteen vapaudelle ja moninaisuudelle - joka hänen mukaansa on monessa suhteessa muuttunut farssiksi - vaan myös "sisäinen lehdistönvapaus" on vallankäytön ja intressien kohteena. Tällä hän tarkoittaa toimittajien suhdetta kustantajiin tai lehtitaloihin. Vielä silloin, kun lehdistön moninaisuus toteutui monien pienten lehtien kautta, joissa voi kehittyä myös henkilökohtaisia ja luottamuksellisia suhteita, kiistatilanteiden, toimitusten kilpailutilanteiden tai kustantajien/päätoimittajien esittämien linjanmäärittelyjen hallinta eivät olleet vielä mitään olennaisia ongelmia. Oli pakko olla keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa ja ottaa toiset huomioon. Mutta missä nämä suhteet ovat lehtimonopoleissa, joissa "jostakin" annetaan määräyksiä ja ohjeita, joita on noudatettava, ja joissa toimittajat toimivat vain "pieninä pyörinä", joita liikutetaan "anonyymisti", kysyy Hoffmann.

Mutta se, että toimittajien on liikkuttava määrättyjen linjanvetojen puitteissa, on tullut jo kauan sitten monien toimittajien olemassaolon kysymykseksi. Hoffmannin mukaan toimittajat valitsevat tämän takia "pienimmän vastarinnan" linjan ja mukautuvat käskykoneistoon. Kun rajat ja suuntaviivat on jo etukäteen määritelty, toimittajat voivat muuttua tällöin pitkälle työnsä "teknikoiksi ja rutiiniväläisiksi"; omaan tietämykseen sitoutuneesta kirjoittelusta voi olla puhetta enää vain rajoitetusti. Oppor-tunismien nimilappua - millä perusteella tahansa - ei voida soveltaa lehdistönvapauteen.

Hoffmannin mukaan julkisuudessa ja "laatulohdistössä" ovat lisääntyneet kuitenkin sellaiset äänet, jotka vastustavat sensaatiolehdistön antaa mennä -tyyliä. Tällaisessa kritiikissä korostetaan poliittista vastuuta ja huolellisuutta

sekä herätetään ihmisiä jälleen ajattelemaan. Tämä tapahtuu myös sen takia, ettei itse jouduttaisi "laaduttoman lehdistön" maineeseen ja ettei ajattelevien ihmisten piirissä saavutettaisiin jälleen uskottavuutta ja näin mielipiteenmuodostukselle luotaisiin vakavampi pohja. Läntisiin sanomalehtiin, johtaviin toimittajiin, julkisuushenkilöihin ym. nojautuen kirjoittaja osoittaa sananvapauden todellisuuden epäkohtia ja ongelmaryhmiä ja kysyy, saavatko ne jäädä pysyviksi ilmiöiksi demokraattisena pidettyyn valtioon ja kansojen yhteiselämään.

Uutiskäytäntö ja tiedotusstrategia

Lehdistön- ja tiedotusvälinevapauden puutteet, jotka ovat muuttaneet ihmis- ja perusoikeuksien ideaalit farsseiksi, muuttuvat todellisiksi vaaroiksi silloin, kun viestimet joutuvat suurten maailmanpoliittisten intressien, ryhmittymien ja maailmankatsomuksellisten-ideologis-poliittisten vastakkainasettelujen vaikutuspiiriin. Tällaisessa kehityksessä ei voida enää puhua aidosta vapaudesta, vaan nyt liikutaan politiikan asettamisessa rajoissa. Kylmän sodan vuosina tämä ilmeni säännöttömyyden tilana, nykyään tätä kutsutaan "mediasodaksi".

Hoffmann käsittelee amerikkalaisia suuria uutistoimistoja, ulkomaankirjeenvaihtajien roolia sekä johtavia länsimaisia ulkomaille suuntautuvia radiolähetyksiä (Voice of America, BBC, Deutschlandfunk, Deutsche Welle, RIAS-Berlin, Radio Free Europe/Radio Liberty). Näiden välineiden kohdalla on ratkaisevaa, että ne on nähtävissä eräänlaisina hallituspolitiikan "kellotauluina" ja ne määräävät tämän takia tiedonvälityksen alueen tehtäviä. Hän osoittaa, että USA:n ulkomaanpropaganda ja sen ratkaiseva koneisto, Voice of America, ei juurikaan eroa keskitetyltä johtotavaltaan Itä-Euroopan valtioiden vastaavasta. Niinpä on "tietoista harhaanjohtamista ja hämäystä, että omalla valta-alueella korostetaan lehdistön- ja tiedonvälityksen vapautta ja koepasti halveksien katsotaan ylhäältä alaspäin tiedonvälityksen sääntelyä maailman muissa osissa".

Tiedonvälityksen käytännössä hän näkee ainoastaan sen eron, että lännessä 'perustuslakina'

voimassa oleva informaation vapaus mahdollistaa suuremman ja ennen muuta toisenlaatuisen liikku-mistilan kuin valtiollisista intresseistä lähtevä informaatiomonopoli. Mutta koska suurilla läntisillä tiedonvälityksen koneistoilla on käytössään tiedotusvälineissä suuri yhteistoimintajärjestelmä, niin näissäkin on olemassa - joskin toiselta perustalta - myös sentralismi, mikä muistuttaa valtiollista informaatiomonopolia. Lännessä tällainen väite hänen mukaansa kuitenkin torjutaan ensi näkemältä, koska täällä tiedonvälityksen vapaus ja valtiollinen tiedotusmonopoli sulkevat teoreettisesti toisensa pois. Ratkaisevaa on kuitenkin käytäntö, mikä yhä uudelleen osoittaa, missä määrin tiedonvälityksen ja hallituksen linjat ovat yhdenmukaisia.

Klassillisena esimerkkinä läntisten välineiden tiedotuspolitiikasta Hoffmann esittelee Irania koskevaa uutisointia: pääministeri Mossadeghin ajojahti 50-luvulla, shaahin imagen luominen 'valkoisine vallankumouksineen', Khomeinin leimaaminen KGB:n agentiksi, Carterin lähettämien erikoisjoukkojen epäonnistumisen peittely jne. Khomeinia esimerkiksi pilkattiin mielenvikaiseksi vanhukseksi, keskiaikaiseksi sairaalloiseksi ukoksi, omahyväiseksi oikkuilijaksi, kostonhimoiseksi ja poliittiseksi amok-juoksijaksi, joka johtaisi kansansa perikatoon. Yksinäisyys - myös ns. laatulehdistössä - teki Iranin vallankumouksesta kaiken pahan esikuvan. Kun lähes neljännesvuosisadan aikana luotu vääristely shaahi-image alkoi paljastua, tiedotuksessa otettiin käyttöön vaikenemisen menetelmä shaahin aikaisista tapahtumista ja niiden syistä. Samoin kuin Etelä-Vietnamista ja Taiwanista aikanaan myös saahista tuli tabu: amerikkalaisia ei saanut suututtaa eikä osoittaa heidän heikkouksiaan.

Hoffmannin mukaan paljon vaarallisempaa ja merkityksellisempää on kuitenkin manipuloitu tiedotuspolitiikka eurooppalaisia varten NATO:n asevarustelusta, ydinaseiden sijoittamisesta ja neutronipommikysymyksestä. Hän käy yksityiskohtaisesti käpi eräitä iskulauseita ja tunnuksia, joita tässä mielessä tiedotusvälineille levitetään: "jälkivarustelu", "idän uhka" ym. Poliittinen ja sotilaallinen tavoitteenasettelu toimivat saumattomassa yhteistyössä suurten tietotomistojen ja niiden välittämien tarkoitushakuis-

ten aineistojen kanssa. Metodit ovat melkein aina samat: ennen poliittista toimenpidettä tehdään yksipuolisella uutisaineistolla testi, kuinka yleinen mielipide asiaan reagoi.

USA:n "vapausradioasemat" kansainvälisyyden valossa

Radio Free Europe ja Radio Libertyä koskevat tiedot kirjassa perustuvat olennaisilta osiltaan vuodelta 1976 peräisin olevaan muistioon, jonka Hoffmann kokosi kaikille Helsingin ETY-kokoukseen osallistuneille hallituksille. Ehkä tästä johtuen luvun dokumentaatio on yksityiskohtaisempaa ja laajempaa kuin muissa luvuissa.

Kansainvälisessä viestinnässä syntyvät moninaiset valtioiden välisiä ja kansainvälisiä suhteita koskevat ongelmat saavat erityisen ulottuvuuden itä-länsi -suhteissa ns. vapausradioasemien kautta. Nämä Münchenissä olevat asemat - Radio Free Europe (RFE) ja Radio Liberty (RL) - levittävät sanomaansa n. 370 miljoonalle Itä-Euroopan sosialististen maiden kansalaiselle. Ne pyrkivät murtamaan näiden maiden valtiollista tiedotusmonopolia. Radio Free Europe lähettää puolan, tšekin, slovakian, unkarin, romanian ja bulgarian kielellä ja Radio Liberty venäjän sekä 16 muulla Neuvostoliiton kansallisella kielellä päivittäin ohjelmaa noin 144 tuntia. Läntisten tutkimusten mukaan ohjelmia kuuntelee päivittäin NL:ssa 2-3 miljoonaa ja muissa sosialistisissa maissa 15-20 miljoonaa kansalaista.

Vaikka Radioasemien perustajatahojen poliittinen ja hallinnollinen tausta olivat selvästi osoitettavissa, pyrittiin alusta lähtien siihen, että asemat tulisivat toimimaan yksityisoikeudelliselta pohjalta ja näin ne olisivat erillään valtiollisesta propagandakoneistosta päinvastoin kuin esim. Voice of America.

60-luvun lopulla oli myönnettävä julkisesti - tämän osoittivat muun muassa amerikkalaiset tutkimukset - että radioasemien kannatusyhteisöt ja itse asemat toimivat miltei kokonaan CIA:n tuella. Tämän seurauksena esimerkiksi tv-yhtiö CBS kieltäytyi myöntämästä enää maksutonta ohjelma-aikaa RFE:lle. International Herald Tribune kirjoitti, että vapaaehtoismaksut eivät olleet riittäneet vuosikausiin, vaan suuri osa radioasemien

tuloista saatiin amerikkalaisten verotuloista CIA:n kautta. 70-luvulla on radioasemiin torjuvasti suhtautuvassa asenteessa havaittavissa kaksi painopistettä. Ensinnäkin huomattava joukko poliitikkoja on ilmaissut huolensa liennytyspolitiikan tulevaisuudesta radioasemien takia. Toisaalta länsisaksalaisessa kritiikissä on esiintynyt pelkoja siitä, että radioasemat vaarantavat toiminnallaan saksalaisten kansallisia etuja ja luovat jatkuvaa konfliktia suhteissa NL:oon, DDR:ään ja muihin sosialistisiin maihin. Nämä kysymykset ovat edelleen 80-luvulla poliittisen keskustelun kohteena.

Hoffmann tekee lopuksi seuraavat johtopäätökset: (1) Lyhytaaltoasemat Radio Free Europe ja Radio Liberty Münchenissä eivät ole riippumattomia "vapaa maailman vapaita ääniä", koska ne perustamisestaan lähtien 1949 (RFE) ja 1951 (RL) vuoteen 1971 asti ovat olleet yksityisomistuksellisen statuksen naamion alla CIA:n ohjattavissa ja asetettu USA:n ulkopolitiikan välineiksi. Vuonna 1971 CIA:sta tapahtuneen muodollisen erotamisen, sitä seuranneen uudelleenjärjestelyn ja yhdistämisen jälkeen lähettimet ovat välittömästi USA:n kansainvälisen yleisradiotoiminnan neuvoston (BIB) alaisia ja saavat käyttövaransa suoraan USA:n virallisesta budjetista. (2) Koska radioasemat RFE/RL ovat lainsäädännöllisesti ja sääntöjen mukaan velvoitettuja mukauttamaan työssä amerikkalaisen ulkopolitiikan suuntaviivoihin, niin ne ovat vastaavanlaisesti kuin valtiojohtoiset radioyhtiöt kommunistisissa maissa maansa politiikan ja propagandan olennaisia osia. Näin ollen lännessä esitetyt tavanomaiset viittaukset RFE/RL:n vapaan lähetystoiminnan ja idän ohjatun radiotoiminnan välisiin eroihin johtavat "Ad absurdum". (3) Se, että radioasemat ovat luopuneet kylmän sodan aikaisesta kiihotuspropagandasta ja ottaneet käyttöön hienostuneempia psykologisen vaikutuksen menetelmiä ottamalla huomioon idän ja lännen rinnakkainolon sekä liennytyskehityksen, on nähtävä välttämättömänä mukautumisena ulkoisiin olosuhteisiin eikä minään muutoksena lähetystoiminnan tavoitteissa. (4) Radioasemien RFE/RL toiminta on niiden oman virallisen ilmoituksen mukaan tietoisesti ja suunnitelmallisesti tähdätty kohdemaiden väestöön negatiivisen ja oppositionaalisen asenteen luo-

miseksi suhteessa näiden maiden yhteiskunnalliseen ja poliittiseen kehitykseen sekä näiden valtioiden laillisten hallitusten viralliseen politiikkaan. Tavoitteena on valmistella perustavaa muutosta yhteiskunta- ja valtiojärjestyksessä sekä harjoitetussa politiikassa. (5) Münchenissä toimivat USA-lyhytaaltoasemat RFE/RL eivät suuntaa lähetyksiään asemamaansa kuuntelijoille eivätkä käytä heidän kieltään, vaan lähettävät ohjelmaa yksinomaan kolmansien maiden kuulijoille, nimenomaan itäeurooppalaisiin maihin ja niiden omilla kielillä, herättääkseen sen vaikutelman, että kysymyksessä on kansalaisten oma, oppositiosta oleva radioasema. (6) Radioasemien sijoittaminen Saksan Liittotasavaltaan ja niiden toiminnan jatkaminen huolimatta ajoittaisesta voimakkaastakin oppositiosta - myös hallituksen piiristä - toteutettiin amerikkalaisten puolelta yhtäältä poliittisella painostuksella ja toisaalta viittaamalla Liittotasavallan rajoitettuun suverenisuuteen. Tällöin Liittotasavallan hallitus on osoittautunut liian heikoksi puolustamaan omia kansallisia intressejään amerikkalaisia vastaan.

Free flow -tiedonkulun monet kasvot

Hoffmannin mukaan lehdistönvapaus viittaa ensi sijassa kansalaisen perusoikeuteen sekä henkilökohtaiseen mielipidevapauteen, ja valtioiden rajat ylittävä tiedonkulku viittaa kaikkeen tiedotusvälinetoimintaan kaikkialla maailmassa. Vapaan tiedonkulun teesi on erityisen tärkeä sitoutumattomien ja kehitysmaiden kannalta. Hoffmann korostaa, että olisi hullua väittää free flow -periaatetta vastaan yleisesti, vaan olennaista on käytäntö ja karu todellisuus.

Hoffmann tarkastelee historiallisesti niitä tasoja, joilla free flow -opin mallista ja muunoksista on käyty kamppailua: YK, Unesco, ETYK, sitoutumattomien maiden huippukokoukset jne. Hänen mukaansa kansainvälisen viestinnän virtoutumisen ja kehitysmaiden kannalta. Hoffmannin mukaan kansainvälisen viestinnän virtoutumisen ja kehitysmaiden kannalta. Hoffmannin mukaan kansainvälisen viestinnän virtoutumisen ja kehitysmaiden kannalta. Hoffmannin mukaan kansainvälisen viestinnän virtoutumisen ja kehitysmaiden kannalta.

ja edistävät kansojen rauhanomaista yhteiselämää. Näihin kuuluvat myös kehitysmaiden esittämät oikeudet vaatimukset uudesta tiedotusjärjestyksestä.

Uusi tiedotusjärjestys ja rauhan säilyttäminen

Hoffmannin mukaan idän ja lännen välillä vallitsee "tiedotussota", mutta pohjois-etelä -suhdetta hallitsee kehitysmaiden pyrkimys emansipaatioon. Asetelmassa kysymys on etujen pluralismista, jossa on mahdollista päästä taktisiin yhteisiin etuihin, mutta jossa blokkien muodostuminen ei voi tapahtua Neuvostoliiton johdolla. Tämä on tullut hänen mukaansa selvästi esille Unescon toiminnassa, viimeksi MacBride-komission kohdalla. Tarvitaan monia kompromisseja, jotka luonnollisesti tuottavat kehitysmaiden vielä hyvin alhaiselle viestintätasolle jostakin edistystä samalla kun kehittyneiden viestintämaiden monikansallisten yritysten on luovuttava valta-alueiltaan. Tällä hetkellä käytännössä on kuitenkin kompromissittomuus tullut etualalle, mikä merkitsee voimankäyttöä ja poliittisen hegemonian nostamista mittapuuksi.

Hoffmann tarkastelee niitä Unesco-ehdotuksia, joita läntinen tiedotusvälineistö on ottanut silmätikuksi, erityisesti valtion rooli vastuukysymyksissä. Hän asettaa jälleen kysymyksen käytännöstä: kuinka suuri on lopultakin erollisuuden taholta ohjatun tai vaikutetun lehdistön ja ns. lehdistönvapautta puolustavan, mutta ulkopolitiittiseen kokonaisstrategiaan kytketyn lehdistön välillä? Hän ottaa esille lopuksi kansainvälisessä urheilussa saavutetut "puhtaan pelin" säännöt, jotka maailman eri leireissä ovat johtaneet siihen vakaumukseen, että urheilun on palveltava rauhaa ja kansojen välistä ymmärrystä. Niinpä hänen mielestään on ajan vaatimus, että viestintäsektorin globaalilla säännöstöllä päästäisiin tämän toisen tärkeän yhteiskunnallisen ja kansainvälisen elämän alueen vastaaviin sääntöihin. Näin raivautuisi tietä koko viestintäalueella sille tietoisuudelle, että kaikesta kiistelystä sekä ajatusten ja ideologioiden eroista huolimatta tällä alueella on samankaltaisia rauhanomaisia tehtäviä täytettävänä kuin urheilullakin.

* * *

Emil Hoffmannin teos liittyy siihen keskusteluun, jota on käyty uudesta kansainvälisestä tiedotusjärjestyksestä. Kirja tuo poleemisesti esiin niitä argumentteja, joita muun muassa läntinen laatu-lehdistö on esittänyt tiedotusjärjestyksen kehittämistä vastaan. Tekijä osoittaa läntisten sanomalehtien itsensä julkaisemiin kirjoituksiin nojaten - niitä ristiriitaita, joita on 'vapaa maailman' lehdistönvapauden ideaalisissa ja sananvapauden käytännössä. Tämä ristiriitaisuus ilmenee Hoffmannin mukaan opportunistisena journalismina, jolloin hylätään sananvapauden alkuperäiset jalot ihanteet ja niistä kiinnipitäminen lähimmässä journalistisessa käytännössä - milloin milläkin perusteella.

Jyrki Jyrkiäinen

uutta kirjallisuutta

GUSTAFSSON, Karl Eric
Pohjoismaiden sanomalehdistön kuva / Karl Eric Gustafsson. -
Suomen Lehdistö 53(1982)10, ss. 10-15.

HEMÄNUS, Pertti
Kuluttajat ja mainonta: eri näkökulmia / Pertti Hemänuus. -
Kuluttajasuojia (1982)3, ss. 9-12.

HARANNE, Markku
Maanpuolustuksen tiedotusvalmius / Markku Haranne. -
Teoksessa: *Suomen turvallisuuspolitiikan käsikirja. - 2. uus. p. - Iki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 1982. - ss. 129-136.*

JARVA, Vuokko
Informaatioteknologian vaikutuksista yhteiskunnassa / Vuokko Jarva. -
Teoksessa: *Tietoteknologia - vaikutukset ihmiseen ja yhteiskuntaan. - (Pehmeän teknologian seurauksia julkaisuja ; 8/1982). - ss. 9-17.*

KASTARI, Heikki
The implications of social change as monitored by European television companies: from national to multi-national public opinion research / Heikki Kastari. -
European Research (1981)1, ss. 11-16.

KINNUNEN, Matti
Sanan valtaa Kallaveden kaupungissa I: Kuopion sanomalehdistö historia 1844-1917 / Matti Kinnunen. -
Kuopio: Savon Sanomat, 1982. - 385 s.
ISBN 951-657-103-4